

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.4.66](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.66)

УДК 351

*Л. І. Кийда,
к. держ. упр.,
старший викладач кафедри публічного управління та митного адміністрування,
Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-8955-7766*

*Н. І. Шевченко,
к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування,
Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0001-6386-8198*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

*L. Kiyda
PhD in Public Administration, Senior Lecturer,
Department of Public Administration and Custom Administration,
University of Customs and Finance
N. Shevchenko
PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Public Administration and Custom Administration,
University of Customs and Finance*

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF STATE CUSTOMS POLICY IN UKRAINE

Розкрито особливості та сучасний стан державної митної політики в Україні. Проаналізовано особливості механізмів реалізації державної митної політики в Україні. Зазначено, що сутність державної митної політики важливо розглядати її не як відокремлену від практичної реалізації теоретичну категорію, а як один з елементів системи державного управління ЗЕД.

Визначені учасники відносин у сфері державної митної політики, та вплив держави, спрямований на регулювання відносин, які виникають між ними в процесі переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Розкрито сутність державної митної політики як напрямку державної політики, що має фінансовий характер і спрямованої на регулювання суспільних відносин, які виникають в процесі переміщення товарів через митний кордон, і забезпечена відповідними ресурсами.

Доведено, що державна митна політика може розглядатися, як мінімум з двох точок зору: у вузькому сенсі – з позицій суб'єкта її реалізації, в широкому – з позицій національних економічних інтересів.

Визначено не тільки набір спеціальних елементів, але й цільове їх призначення, а також методи й способи функціонування митної політики, а реалізація її пріоритетних напрямів передбачає подальший розвиток інститутів зовнішньоекономічної діяльності.

The features and current state of the state customs policy in Ukraine. The article analyses the peculiarities of the mechanisms of implementation of state customs policy in Ukraine.

With the development of foreign economic activity, which is one of the most important sectors of the national economy development of Ukraine, certain problems arise and new challenges for its regulation to various parts of the system of public administration. It is determined that the system of state governance in Ukraine does not meet the needs of the country in carrying out comprehensive reforms in various areas of public policies and European standards for the proper management of government.

It is noted that the essence of the state customs policy, it is important to consider it not as separate from the practical implementation of the theoretical category and as one of the elements of the system of state management of foreign economic activity.

The purpose of the state policy of Ukraine in the long term is to create conditions for achieving the leading positions of the country in the global economy based on the global competitiveness of its national economy.

Participants of relations in sphere of the state customs policy, and the influence of the state, aimed at regulating relations which arise between them in the process of moving goods and vehicles across the customs border.

The essence of the state customs policy directions of the state policy, which is financial in nature and aimed at regulation of public relations arising in the process of moving goods across the customs border, and is provided appropriate resources.

It is determined that the importance of customs policy as a component of state policy is manifested primarily through the protection of economic interests of the state.

It is proved that the state customs policy can be viewed at least from two points of view: in the narrow sense – from the standpoint of the subject of its implementation in a wide – from the standpoint of national economic interests.

Defined not only a set of special elements, and target designation, as well as methods and ways of functioning of the customs policy and its implementation priorities included further development of the institutions of foreign economic activity.

Ключові слова: державна митна політика; зовнішньоекономічна діяльність; захист митних інтересів; митний кордон; митний контроль; митне оформлення; митні процедури.

Keywords: public custom policy; foreign economic activity; defense of custom interests; custom border; custom control; custom registration; custom procedures.

Постановка проблеми. Стратегічний курс України до Європейського Союзу та до світового співтовариства актуалізує перед органами державного управління удосконалення механізмів здатних забезпечити успішну реалізацію державної митної політики, що спрямована на створення сприятливих умов для зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності й підвищення її ефективності, а також спрощення митної процедури та митних формальностей пов'язаних зі здійсненням митного контролю товарів та транспортних засобів, що перетинають митний кордон нашої країни. Нині система державного управління в Україні не відповідає потребам країни у проведенні комплексних реформ у різних сферах державної політики та європейським стандартам належного управління державою.

Оскільки, головні принципи та напрями діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки є змістом державної політики у сфері державної митної справи [1], то дослідження особливостей формування й розвитку державної митної політики набувають великого значення як для науковців, так і для практиків.

Лише за умови наявності зваженої та далекоглядної митної політики можливо досягти ефективного державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, спрямованого на забезпечення належних зовнішньоекономічних умов для розширеного відтворювального процесу в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти проблеми реалізації митної політики у сфері ЗЕД розглянуто в працях І. Бережнюка, О. Борисенко, Г. Воронцової, Є. Гармаша, Л. Івашової, Т. Крушельницької. Вагомий внесок у розвиток державного управління як науки, зокрема державного регулювання економіки, забезпечення інституційних трансформацій, містять наукові праці сучасних українських дослідників таких, як О. Дасій, А. Дегтяр, І. Драган, О. Ігнатенко, В. Козаков, І. Розпутенко, В. Ребало, В. Тергичка, В. Юрчишин, П. Пашко, Ю. Петруня, Д. Приймаченко, Д. Скрябіна, С. Терещенко, О. Ткачова, Т. Тоцька, В. Ченцов та ін.

Дослідженням теоретичних й практичних аспектів проблем державного управління, механізмів його реалізації в різних сферах суспільного розвитку значну увагу приділено в роботах вітчизняних та зарубіжних

науковців, зокрема: Г. Атаманчука, А. Богданова, П. Брауна, Р. Гріффіна, А. Зінов'єва, Б. Литвака, Г. Райта, В. Сиченка, Ю. Тихонравова, А. Халецької.

Разом з тим, наукові розробки з проблеми дослідження, з урахуванням наявного теоретичного доробку та накопиченого практичного досвіду потребують поглиблення у контексті удосконалення механізмів реалізації державної митної політики в Україні. Тому в межах цієї статті розглядаються особливості реалізації державної митної політики в більш широкому вимірі з урахуванням інтересів суб'єктів ЗЕД.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в дослідженні особливостей реалізації державної митної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення стратегічного курсу розвитку держави передбачає наявність стратегій розвитку за всіма напрямками державно-управлінського впливу на соціально-економічні процеси в країні. З огляду на стратегічний курс України на інтеграцію з Європейським Союзом (далі ЄС), забезпечення входження України в європейський політичний, економічний і правовий простір, удосконалення механізму співробітництва України з міжнародною спільнотою та забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво, підписаної між Україною і ЄС, а також із метою забезпечення доступу товарів, що експортуються з України до зовнішніх ринків, забезпечення стабільного та передбачуваного розвитку економіки України, залучення іноземних інвестицій, запровадження режиму найбільшого сприяння у сфері зовнішньої торгівлі з країнами - членами СОТ Державною фіскальною службою України було здійснено низку заходів та розроблено «Стратегічні ініціативи розвитку ДФС до 2020 року» [6].

При дослідженні сутності державної митної політики важливо розглядати її не як відокремлену від практичної реалізації теоретичну категорію, а як один з елементів системи державного управління ЗЕД, що визначає напрями, механізми та методи провадження митної справи уповноваженими на це органами. (рисунок 1).

Рис. 1. Роль державної митної політики в системі державного управління ЗЕД

Щодо державної митної політики як одного з найважливіших чинників економічного розвитку України, то він має вплив лише за умови ефективного державного управління відповідними процесами, що спрямований на забезпечення належних організаційно-правових умов для розширеного відтворювального процесу в країні, забезпечення гідного місця України в системі міжнародного поділу праці, зміни структури зовнішньої торгівлі, створення умов для ефективного захисту інтересів вітчизняних товаровиробників, зміцнення економічної безпеки країни.

Для цілей митної політики ключовими положеннями є фактичне ввезення на митну територію України предмета угоди або його вивезення. Основною ознакою виступає вчинення комерційної угоди і передача цього предмета у власність іноземному партнеру або отримання у власність від іноземного партнера з фактичним переміщенням предмета угоди через митний кордон України.

Таким чином можна визнати, що метою державної політики в Україні у довгостроковій перспективі є створення умов для досягнення провідних позицій країни в світовій економіці на основі підвищення глобальної конкурентоспроможності її національної економіки.

Реалізація такої мети потребує розв'язання конкретних завдань, що передбачають:

- реалізацію наявних конкурентних переваг країни в аграрному секторі, сфері переробки сировини та виробництва, транспорту тощо;
- забезпечення глобальної конкурентоспроможності обробних галузей з використанням інструментарію митно-тарифної політики, регулювання внутрішніх ринків, залучення іноземного капіталу і формування в галузях центрів компетенції, вбудованих у світові ланцюги виробництва доданої вартості;

- вибудовування стабільних диверсифікованих зв'язків зі світовими економічними центрами, що забезпечують стійкість розвитку української економіки в довгостроковій перспективі при зростаючих глобальних ризиках;

- посилення ролі України у вирішенні глобальних проблем і формуванні світового економічного порядку.

Учасниками відносин у сфері державної митної політики є:

- 1) суб'єкти господарювання - власники товарів, що переміщуються через митний кордон України;
- 2) суб'єкти державного управління, що формують правила діяльності зовнішньоторговельних і митних суб'єктів (суб'єкти, що формують державну митну політику);
- 3) митні органи (суб'єкти реалізації державної митної політики).

В цій системі відносин нас більшою мірою цікавлять друга та, перш за все, третя група учасників відносин у сфері державної митної політики. До другої групи належать: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України. Третю групу (суб'єкти реалізації державної митної політики) утворюють – Державна митна служба України та її службовці.

Для визнання діяльності, що має форму державного впливу, необхідним є формування державного ставлення до цієї діяльності. Воно проявляється через неухильний і послідовний вплив держави, спрямований на регулювання відносин, які виникають в процесі переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Такий вплив має власну специфіку: по-перше, він здійснюється шляхом формування єдиних правил при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон; по-друге, державний вплив передбачає проведення митного контролю як механізму, що забезпечує безумовне дотримання встановлених державою правил.

Основними функціями митної політики виступають: фіскальна, що передбачає наповнення бюджету країни грошовими ресурсами; контрольно-охоронна, що спрямована на забезпечення правового режиму перетину державних кордонів вантажами, цінностями і громадянами, дотримання карантину й боротьба з контрабандою, розкраданням майна і цінностей.

В останні десятиліття митна політика почала виконувати важливу торгово-політичну роль в міждержавних інтеграційних зв'язках і відносинах. Ці укрупнені функції у своїй взаємодії і розвитку випробовують на собі складний вплив легальних і нелегальних інтересів різних «рівнів» в широкому діапазоні - від глобальних і об'єктивних до суб'єктивних і своєкорисливих. В результаті складається досить складний і мобільний вигляд митної політики, прояви якої особливо рухливі в умовах структурних перетворень суспільного життя.

Значимо, що складність проблем створює перешкоди для пошуку і вибору ефективних норм реалізації митної політики, що підвищує вимоги до обґрунтування шляхів забезпечення суб'єктами реалізації митної політики державних, громадських та особистих інтересів громадян та охорони від зазіхань ззовні на здоров'я населення, майнові інтереси, національні традиції і середовище проживання.

Митна політика включає в себе: принципи переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів; виконання митних формальностей; митні режими, як сукупність вимог і умов, що визначають правовий статус оформлюваних товарів і покладають обов'язки, необхідні до виконання при здійсненні митного оформлення; тарифне і нетарифне регулювання; спеціальні захисні, антидемпінгові і компенсаційні заходи при імпорті товарів; справляння митних платежів; надання митних пільг; митний контроль; правову регламентацію взаємовідносин учасників митних правовідносин у захисті прав і законних інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Необхідно зазначити, що державна митна політика є напрямом державної політики, що має фінансовий характер і спрямованої на регулювання суспільних відносин, які виникають в процесі переміщення товарів через митний кордон, і забезпечена відповідними ресурсами. Вона здійснюється шляхом формування єдиних правил, дотримання яких є обов'язково при здійсненні операцій з фактичного переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Митне оформлення є основною умовою легального перетину митного кордону і включає в себе забезпечення наступних вимог: дотримання заборон і обмежень, встановлених законодавством з метою забезпечення національних інтересів України; виконання тарифних і податкових зобов'язань, необхідних для виконання митних формальностей; проведення митного контролю, як механізму, що забезпечує безумовне дотримання правил, встановлених державою.

Основні поняття, що відображають зміст і структуру митної політики, включають:

- митні операції - окремі дії щодо товарів і транспортних засобів, що вчиняються особами при митному оформленні;

- митні процедури - сукупність положень, що передбачають порядок здійснення митних операцій і визначають статус товарів для цілей митного регулювання;

- митний тариф і нетарифні заходи регулювання зовнішньої торгівлі - інститут торгової політики і механізм державного регулювання внутрішнього ринку в його взаємозв'язку зі світовим ринком;

- митна статистика - комплексна інформація про тенденції розвитку зовнішньої торгівлі, кон'юнктуру на світовому ринку, стан митної справи та управління митними процесами.

Цілі, що стоять перед митною політикою, можна згрупувати за такими блоками: по-перше, економічні цілі - поповнення доходної частини державного бюджету України шляхом стягування митних платежів; по-друге, регулятивні - організація (регулювання) товарообігу через митний кордон; по-третє, правоохоронні -

охорона встановлених законних інтересів і прав, що виникають при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Сукупність цих цілей і визначає сутність митної політики. Митна політика є одним з найважливіших напрямів у системі державної політики України. Значимість митної політики як складової державної політики країни проявляється, перш за все, через захист економічних інтересів держави.

Розвиток ринкової економіки, зростання зовнішньоторговельних обмінних операцій, збільшення пасажиропотоку через митні кордони, впровадження сучасних інформаційних технологій тощо значно ускладнили управління і організацію в сфері митної політики. Сьогодні учасники зовнішньоекономічної діяльності повинні володіти великим обсягом знань з митно-програмних операцій, вміти грамотно користуватися нормативно-правовою базою регулювання ЗЕД, знати про організаційну структуру управління суб'єктів реалізації митної політики та інші аспекти митної політики.

Таким чином, митну політику можна розкласти за напрямками діяльності державних органів, регулюючих зовнішньоторговельні відносини:

- збір статистичних та оперативних відомостей про зовнішньоторговельні операції;
- аналіз структури зовнішньої торгівлі, зіставлення її елементів з міжнародними стандартами у сфері митної політики;
- формування української номенклатури з урахуванням світового досвіду і потреб вітчизняних виробників і споживачів;
- визначення національних пріоритетів з урахуванням інтеграції української економіки у світову економічну систему;
- вироблення економічних і адміністративних способів впливу з метою збереження економічного суверенітету, захисту національного виробника і просування українського ринку на зовнішні ринки;
- створення правил поведінки при переміщенні товарів і транспортних засобів, що забезпечують національні інтереси;
- проведення дій, необхідних для виконання учасниками зовнішньоекономічної операції обов'язків з дотримання митних формальностей (митного оформлення);
- створення системи, що забезпечує збір митних платежів, які сплачуються учасниками митних праводів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій відповідно до чинного законодавства, і надходження цих платежів до дохідної частини державного бюджету;
- формування дієздатної інфраструктури з метою створення умов для цивілізованого виконання митних формальностей при проходженні митного контролю;
- проведення контролю за операціями з метою забезпечення безумовного виконання учасниками зовнішньоторговельної діяльності встановлених правил, а також своєчасне та адекватне реагування при найменших відхиленнях від встановлених законодавством норм;
- реалізація діяльності державних органів з метою безперервної роботи, що забезпечує реалізацію прав учасників зовнішньоекономічної діяльності в рамках встановлених правил, а також дотримання інтересів держави відповідно до законодавства та при повному дотриманні повноважень.

Елементи діяльності держави, пов'язані зі збиранням відомостей (веденням статистики), аналізом зібраної інформації, вивченням світової практики та її адаптацією з урахуванням національних особливостей, веденням і уніфікацією товарної номенклатури та іншими формами отримання та перетворення митної інформації, по суті, є елементами підготовки прийняття управлінських рішень. Ця діяльність вкрай необхідна для формування правил та аналізу поведінки учасників зовнішньоторговельної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон, тому ведення статистики і товарної номенклатури є елементом структури митної політики.

На нашу думку, державна митна політика з принципових позицій може розглядатися, як мінімум з двох точок зору: у вузькому сенсі – з позицій суб'єкта її реалізації, в широкому – з позицій національних економічних інтересів. Ці підходи не суперечать один одному, проте вони не є рівнозначними за характером. Це може бути проілюстровано, зокрема, на прикладі їх співвідношення із зовнішньою торгівлю – найважливішою частиною господарської діяльності, що проходить за участю суб'єктів митної політики. При монополії зовнішньої торгівлі суб'єкти реалізації митної політики у відомчому відношенні (як свідчить українська практика) можуть підпорядковуватися відповідному державному зовнішньоторговельному органу: міністерству на правах одного з провідних підрозділів - департаменту, управлінню; або бути достатньо автономною і навіть формально самостійною. При лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків митниця стає самостійною державною службою і в такій якості проводить свою незалежну від інших державних органів відомчу політику, закріплену чинним законодавством.

Основною митної політики є політика зовнішньоторговельна, що являє собою систему заходів з розвитку економічних відносин країни з зарубіжними партнерами. Вона охоплює обґрунтування обсягів товарообігу, географічного розподілу і товарної структури експорту та імпорту. Зовнішньоторговельна політика за своїм змістом є політикою міжнародних відносин, яка не лише охоплює торговельні зв'язки, але розповсюджується на інші зовнішні зв'язки конкретної держави (дипломатичні, економічні, науково-технічні, культурні, транспортні тощо) та її громадян. Разом з тим, роль зовнішньої торгівлі в цьому процесі є особливою – саме її реалізація є основою митної політики.

Що стосується категорії «механізм», то необхідно зазначити, що таке поняття включає не тільки набір спеціальних елементів, але й цільове їх призначення, а також методи й способи функціонування. У першому значенні як внутрішній устрій (система ланок) машини, приладу, апарату, що приводить їх у рух. Друге значення – це система, пристрій, які визначають порядок будь-якого виду діяльності (державний механізм).

Управлінський механізм являє собою складову системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Фактори управління для організації можуть бути внутрішніми (коли йдеться про механізм управління організацією) або зовнішніми (тоді говорять про механізм взаємодії з іншими організаціями). Термін «механізм» постійно використовується в різних галузях наукових досліджень, зокрема в науці державного управління. У нашому дослідженні використовуються терміни «механізми реалізації митної політики», «організаційно-функціональний», «правовий», «економічний» механізми тощо. На думку Г. Атаманчука, механізм формування та реалізації державного управління передбачає сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів і закономірностей, через які суб'єкт державного управління (його компоненти) «схоплює» потреби, інтереси й цілі суспільства в керівних впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях, діях і практично втілює у життя, спираючись на державну владу [7].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, реалізація зазначених пріоритетних напрямів передбачає подальший розвиток інститутів зовнішньоекономічної діяльності.

На основі проведеного аналізу встановлено, що останніми десятиліттями, які відзначаються динамічними структурними трансформаціями суспільного життя, підвищується торгово-політична роль державної митної політики щодо розвитку міждержавних інтеграційних зв'язків і відносин для створення у довгостроковій перспективі умов досягнення провідних позицій України у світовій економіці, забезпечення її глобальної конкурентоспроможності та дасть змогу суттєво змінити ставлення до оцінювання діяльності митної системи України і до країни в цілому.

Список використаних джерел.

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-18>. (дата звернення 15 квітня 2020)
2. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України: у 3 т. / П. В. Пашко, В. Ю. Хомутич, Т. І. Єфименко та ін. – К.: ДННУ «Акад. фін. Управління», 2012. URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=452&num=6
3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення 19 квітня 2020)
4. Офіційний сайт Міжнародного центру перспективних досліджень в Україні. URL: <http://www.icps.com.ua/> (дата звернення 19 квітня 2020)
5. Письмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль: монографія. М. Письмаченко. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 366 с.
6. Стратегічні ініціативи розвитку ДФС до 2020 року Прес-служба ДФС України від 12.01.2018р. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/prezentatsiyi-materiali/331527.html> дата звернення 19 квітня 2020)
7. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: курс лекций. 4–е изд., стер. М.: Омега, 2006. 584 с.
8. Бажин И. И. Исследование систем управления: компакт-учебник. Харьков: Консум, 2004. С. 35.
9. Концепція адміністративної реформи в Україні. Указ Президента України від 22.07.1998 №810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98/ed19980722> (дата звернення 19 квітня 2020)

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012) The Code of Ukraine “*Customs Code of Ukraine*”, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-18> (Accessed 15 April 2020).
2. Pashko, P.V., Khomutynnik, V. Yu., Yefimenko T.I. and others (2012). “*Naukovo-praktychnyj komentar do Mytnoho kodeksu Ukrainy*” [Scientific and practical commentary to the Customs Code of Ukraine]: in 3 volumes. DNNU Acad. Finn. Management, Kyiv, Ukraine, available at: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=452&num=6
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), “*International Convention on the simplification and harmonization of customs procedures*”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (Accessed 19 April 2020).
4. The official site of International Center for Policy Studies in Ukraine (2018). available at: <http://www.icps.com.ua/> (Accessed 19 April 2020).
5. Pismachenko L.M. (2008) “*Derzhavne upravlinnia zovnishn'otorhovel'noiu diial'nistiu v Ukraini: rehulivannia ta kontrol'*” [State management of foreign trade activity in Ukraine: regulation and control]: monograph. 366 p. Southeast Ltd., Ltd., Donetsk, Ukraine.
6. The official site of State Fiscal Service of Ukraine (2018) “*Strategic initiatives for the development of the GFS until 2020*”. available at: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/prezentatsiyi-materiali/331527.html> (Accessed 19 April 2020).
7. Atamanchuk G.V. (2006) “*Teoriya hosudarstvennoho upravleniya*” [The theory of public administration]: a course of lectures. 584 p., 4th ed., Omega L. Moscow, Russia
8. Bazhin I.I. (2004). “*Doslidzhennia system upravlinnia*” [Research of control systems]: a compact textbook. P. 35, Consum, Kharkov, Ukraine.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1998), In the case of the president of Ukraine “*The concept of administrative reform in Ukraine*”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98/ed19980722> (Accessed 19 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2020 р.